

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖZGAZDASÁG- ÉS REGIONÁLIS TUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT

VILÁGGAZDASÁGI INTÉZET

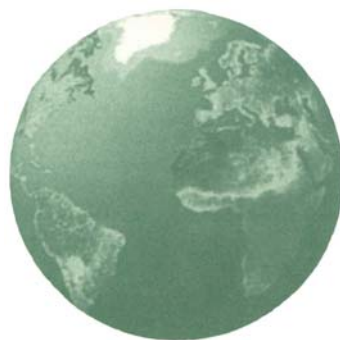
Műhelytanulmányok

97. szám

2012. november

Éltető Andrea

Spanyolország mélyülő válsága

1112 Budapest, Budaörsi út 43.
Tel.: (06-1-)309-2643 • Fax: (06-1-)309-2624
E-mail: vki@vki.hu
www.vki.hu

ISSN 1417-2720
ISBN 978 963 301 586-5

A SPANYOL GAZDASÁG A VÁLSÁG UTÁN¹

Spanyolországot egy hosszú gazdasági növekedési időszak után érte a 2008-as nemzetközi pénzügyi válság. A növekedési periódusban, 1996 és 2007 között a spanyol GDP átlag 3,7 százalékkal nőtt, és a munkanélküliség jelentősen (közel 20 százalékról 8,3 százalékra)² csökkent. Az államháztartás hiánya alacsony szinten maradt, sőt 2005 és 2007 között többletet is mutatott. Ezzel párhuzamosan a folyó fizetési mérlegben azonban egyre nagyobb, a GDP mintegy 10 százalékát kitevő hiány halmozódott fel, ami jelezte, hogy a növekedést jelentős külső forrásokból finanszírozta az ország.

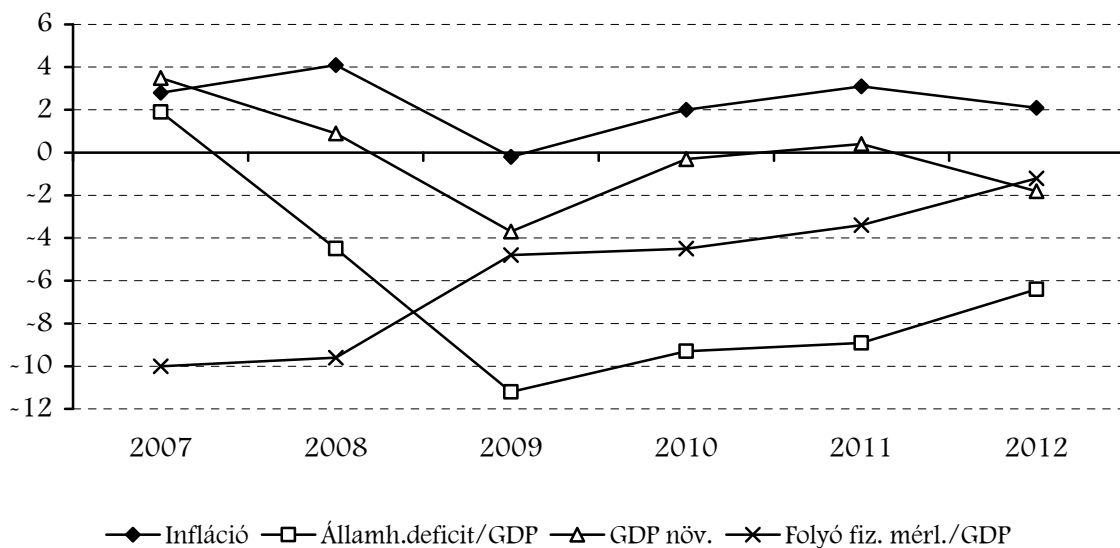
Spanyolország sikerként könyvelte el, hogy tagja lett az euróövezetnek. A befektetők biztak a gazdaságban és a közös valuta a kamatok erőteljes csökkenését hozta. A gazdasági fellendülés vonzó volt, 2000 és 2010 között öt millió ember – zömében munkaképes fiatal

– érkezett Spanyolországba, így a spanyol lakosság 12 százaléka ma már külföldi.

A bevándorlók és a hetvenes években születettek tömeges munkába állása miatt a lakosság körében megnőtt a saját lakásvásárlások száma, amit a bankok olcsó hitelei tovább ösztönöztek. Az ingatlan szektor virágzott, a telkek felértékelődtek, számos nagyberuházás történt, és rengeteg új lakás épült. A lakásárak tíz év alatt meg is duplázódtak. Kialakult az építőipari „buborék”, s az ingatlanboom jelentős központi bevételeket hozott, nemzeti, regionális és önkormányzati szinten egyaránt (Éltető, 2011b). A spanyol gazdasági növekedés tehát elsősorban az építőiparon alapult, jelentősen megnőtt az építőipar szerepe: 1998-ban a foglalkoztatottak 9,8 százaléka dolgozott ebben az ágazatban, 2007-ben pedig már 13 százaléka. Az építőipar szívta fel jórészt a bevándorlók tömegét is.

Az 1. ábrán jól látszik, hogyan változtak egyes makrogazdasági mutatók a válság hatására. A GDP növekedési üteme gyorsan mérséklődött, majd negatívra fordult, az államháztartási hiány pedig rohamosan nőtt. A folyó fizetési mérleg hiánya nem nőtt tovább, majd csökkenni kezdett, mivel a be

1. ábra
Spanyolország egyes makrogazdasági mutatói

Forrás: Eurostat.

¹ A tanulmány lezárva 2012 októberében.

² Eurostat adatai.

szűkült belső kereslet visszafogta az importot. 2012 (és az előrejelzések szerint 2013 is) ismét recessziós év lesz. A kilencvenes évek második felétől a spanyol inflációs ráta „hagyományosan” magasabb volt (3% körül), mint az EU-átlag (2% körül), emiatt a spanyol termékek ár-versenyképessége romlott a külpiacon. A válság kitörése után 2009–2011-ben a gazdasági pangás miatt a spanyol infláció az uniós átlag alá csökkent.

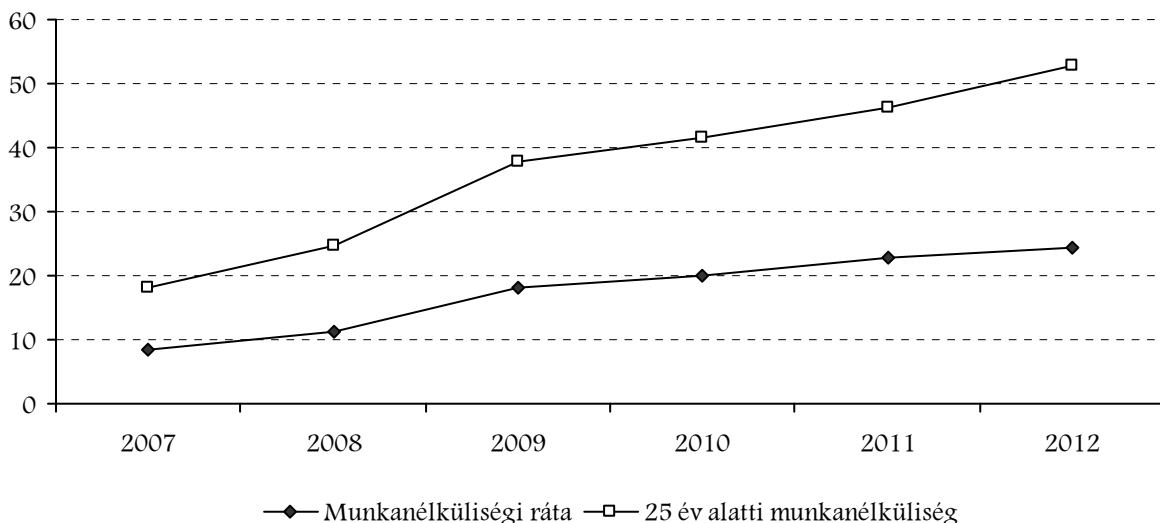
A válság egyik legrosszabb következménye Spanyolországban a megnövekedett munkanélküliség (2. ábra). 2012 első felévére a munkanélküliségi ráta elérte a 25 százalékot. A fiatalok, vagyis a 25 év alattiak körében a legsúlyosabb a helyzet, 2012 júliusában köztük már 52,9 százalékos volt a munkanélküliségi ráta.³ A fiatalok általában csak rövid időre találnak munkát, határozott idejű szerződésekkel. A spanyol statisztikai hivatal 2012 második negyedévi adatai szerint több, mint 1,7 millió spanyol családban senki sem dolgozik.⁴

A riasztó spanyol munkanélküliségi adatok mellett az elmúlt hónapokban a legtöbbet a spanyol adósságválságról lehet hallani.

ADÓSSÁGFINANSZÍROZÁS

A spanyol gazdaság egyik legfőbb problémája 2012-ben az adósságválság, ami mind a magánszektor, mint az államháztartást érinti. 2003-ban a magánszektor adóssága a GDP 147,8 százaléka volt, és 2010-ben már a GDP 226,1 százaléka (ebből 85,8 a háztartások és 140,3 a vállalatok adóssága).⁵ Alapvető probléma – ami a hitelminősítők és a befektetők negatív ítéleteit, várakozásait is magyarázza – a spanyol adósság esetében az a folyamat, hogy a felhalmozódott magánadósság államadóssággá transzferálódik a bankok behajthatatlan követeléseinek és a bankmentéseken keresztül.

2. ábra
A munkanélküliségi ráta alakulása

Forrás: Eurostat.

Nézzük, milyen tényezők vezettek az eladósodáshoz. Az olcsóvá váló hitelek, kormányzati ösztönzők nyomán erősen megalénkült kereslet miatt a lakások jelentősen (1998 és 2006 között évente több, mint 10 százalékkal) emelkedtek. A bérelt lakások

³ Eurostat adatok: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Unemployment_statistics

⁴ <http://www.ine.es/daco/daco42/daco4211/epa0212.pdf>

⁵ Carbó Valverde, *et al.* (2012a).

száma csökkent és általánossá vált a saját tulajdon, sőt a befektetési célú második lakás, ingatlan. 1996 és 2009 között több, mint 6,5 millió új lakást építettek, s a lakásárak háromszorosára nőttek.⁶

A lakásokon kívül a más építőipari beruházásokra (regionális repülőterek, bevásárlóközpontok, irodaházak stb.), sőt a háztartási fogyasztásra nyújtott hitelek is gyorsan gyarapodtak, s így nőtt a magánszektor eladósodottsága. A válság következtében a jelzáloghiteleket sokan nem tudták visszafizetni, s a bankok váltak a tulajdonosává az üresen álló ingatlanoknak. A lakásárak az elmúlt évek tapasztalatai szerint csak lassan mozdulnak lefelé.

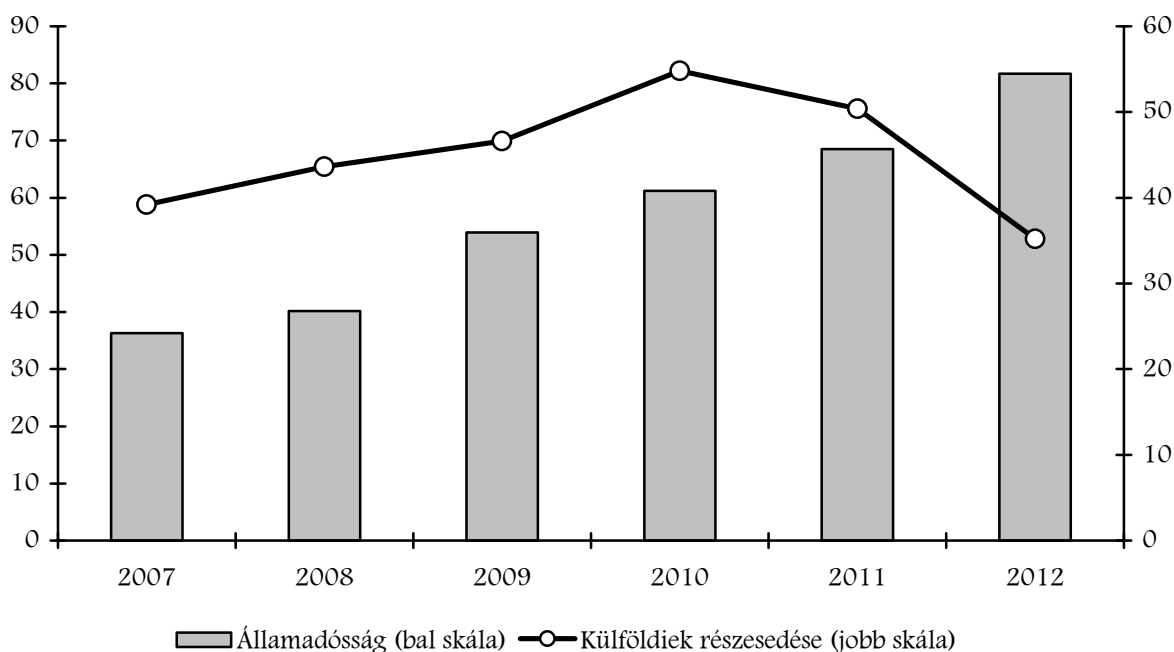
A háztartások adósságállományának csökkentése, adósságkeelépítése lassú folyamat. Akkor mehetne végbe ez gyorsabban, ha a háztartások jóval kevesebb hitelt kapnának a továbbiakban (a hitelek azonban kellenek a lakásvásárlások ösztönzésére), vagy a már fennálló jelzáloghiteleiket minél hamarabb vissza tudnák fizetni (ehhez azonban nincsenek meg a megfelelő ösztönzők).⁷ Írór-

szághoz és az Egyesült Királysághoz képest is lassan csökkennek a lakásárak Spanyolországban. 2000-ben még négyévi spanyol átlagfizetésből lehetett venni egy lakást, 2007-ben 8,2 évi fizetésből, 2011-ben pedig még mindig több, mint 7 évi fizetésből (Carbó Valverde *et al*, 2012a).

A vállalati adósságkeelépítés (deleveraging) is elkezdődött, de ez szintén hosszan tartó folyamat. A hitel/saját tőke arány javítása érdekében a spanyol vállalatok közel két éve már tartalékokat képeznek, megtakarítanak és visszafogják a beruházásokat.

Az államadósság szintje a válság kitörésekor viszonylag alacsony, a GDP 36 százaléka volt. Az elhúzódó válság és a megnőtt finanszírozási terhek miatt azonban ez az adósság ütemesen növekedett és az előrejelzések szerint 2012 végére 80 százalék fölé emelkedik. A spanyol államadósságban egyre csökken a külföldiek aránya (2010-es 55 százalékos csúcstról 2012 júniusára 35 százalékra esett vissza, *3. ábra*), ami jelzi a befektetők bizalomvesztését.

3. ábra
Államadósság a GDP százalékában és a külföldi befektetők részesedése

Forrás: Eurostat, BBVA (2012) és Spanyol Államkincstár.

⁶ European Commission (2012).

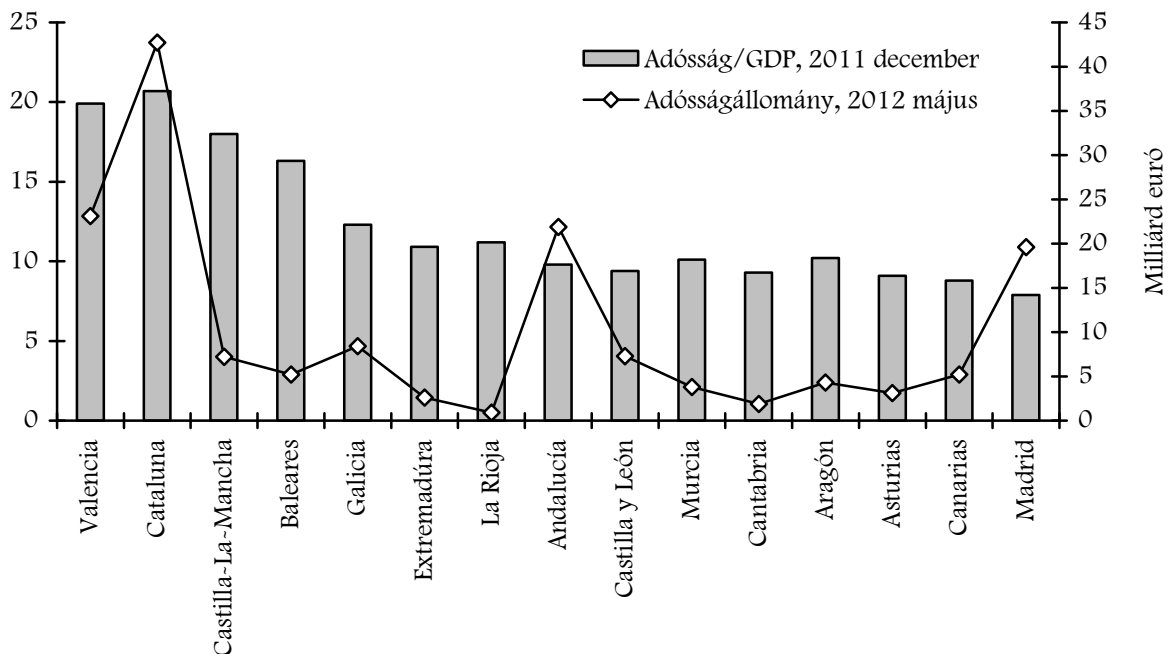
⁷ *Ibid.*

Az államadósság kialakulása összetett. Egyrészt, ahogy már említettük, a magán-szektor adóssága formálódik át államadóssággá, másrészt az államháztartás adósságába számít bele – mintegy 35 százalékot tesz ki – az autonóm tartományok adóssága, ami szintén egyre növekszik.

Az állami kiadások fele Spanyolországban a tartományok kiadása és a régiók eladósodottsága az utóbbi években erősen nőtt. A demográfiai és bevándorlási trendek a regionális szociális és oktatási rendszereket terhelik, a központtól kapott (újraelosztott) finanszírozás pedig nem elégséges. Nominális értékben Valencia, Katalónia, Andalúzia és Madrid a legeladósodottabb (4. ábra). A kormány rendelete szerint a tartományok költségvetési hiánya 2012-ben nem mehet túl az össz GDP 1,5 százalékán, 2013-ban, pedig 0,7 százalékán.⁸ Ez nem biztos, hogy teljesíthető, hiszen 2011-ben a tartományok költségvetési hiánya összesen még a spanyol

GDP 3,3 százalékát tette ki. A régiók elkészítették saját megszorító terveiket, amit az Adó- és Pénzügyi Politika Tanácsa (Consejo de Política Fiscal y Financiera, CPFF) elfogadott. Ez a tanács felügyeli és ellenőrzi a tervek végrehajtását. A tartományok elsősorban szociális, oktatási és regionális adminisztrációs területeken irányoztak elő kiadáscsökkentéseket. A spanyol kormány 2012 júliusában létrehozott egy 18 milliárd eurós Regionális Likviditási Alapot (Fondo de Líquidez Autonómica, FLA),⁹ amiből a megszoruló régiók segítő hitelt kérhetnek. Az alapot az Állami Hitelintézet kezeli, tőkéjének egyharmadát a spanyol szerencsejáték vállalatától (lottó) csoportosítják át. A hitel feltétele a szigorú ellenőrzés és a tervek nem teljesítése esetén a spanyol kormány beavatkozhat az adott régió költségvetésébe. A 42 milliárd euróval leginkább eladósodott Katalónia augusztus végén pontos összeget megnevezve 5,023 milliárd eurót kért a likviditási alaphól, miután szociális, egészségügyi

4. ábra
Az Autonóm Tartományok adósságállománya

Forrás: Banco de España.

⁸ <http://www.minhap.gob.es/Documentacion/Publico/GabineteMinistro/Notas%20Prensa/News%20Oin%20English/12-07-12%20NPdelCPFF12jul.pdf>

⁹ <http://www.thespanisheconomy.com/SiteCollectionDocuments/engb/Public%20Finances%20and%20Public%20Debt/Public%20Finances/120713%20Regional%20Liquidity%20Mechanism.pdf>

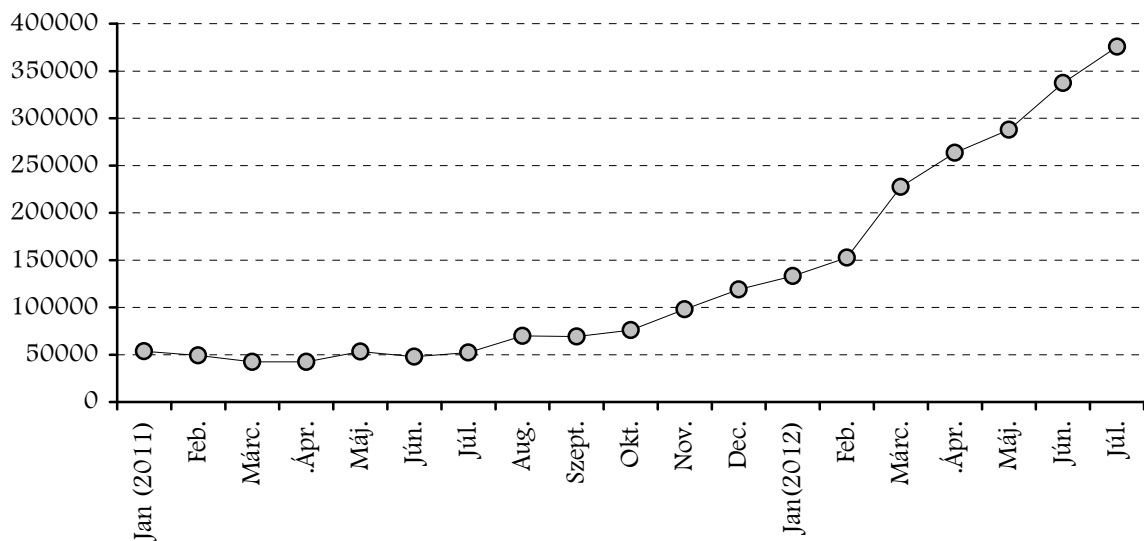
ellátásokat sem tudott kifizetni.¹⁰ (Ezután a Standard & Poor's le is minősítette a tartomány adósság-besorolását BBB-/A-3-ról BBB/BB-re negatív kilátás mellett.) Több más tartomány követte a példát: Valencia hárommilliárd, Murcia fél milliárd, a Kanári szigetek 757 millió, Andalúzia pedig 4,9 milliárd eurót kért a Likviditási Alapból.¹¹ (Ezzel közel 14 milliárd már le is kötődött az Alap 18 milliárdjából, s felmerül a kérdés, elegendő lesz-e az Alap tőkéje...)

Ami Spanyolország külső adósságát illeti, a bruttó külső adósság a GDP 165 százaléka volt 2011-ben, s ebben a legnagyobb a magánszektor szerepe és relative kicsi az állam részese. Mivel a növekedési periódus beruházásait Spanyolország jelentős részben

külföldi forrásokból finanszírozta, a külső adósságállomány megnőtt. A 2000-es évtized első felében beáramló külföldi tőke a válság idején megtorpant, sőt néhányszor masszív magántőke-kiáramlás volt megfigyelhető 2010–11 folyamán és 2012 tavaszán is.¹² A kieső külföldi magántőkét jórészt az Európai Központi Bank pótolta, folyamatos likviditást pumpálva a spanyol gazdaságba (5. ábra). Az utóbbi hónapokban különösen megnőtt ez a tőke, 2012 júliusában nettó 375,5 milliárd euróval tartozott Spanyolország a Központi Banknak (ez az eurózóna többi tagjához képest a legmagasabb összeg).

A Központi Bank refinanszírozó programjai csak pár hónapig tudták megnyugtani a befektetőket és csökkenteni a spanyol állam-

5. ábra
Az Európai Központi Bank által a spanyol bankrendszernek nyújtott hitel

Forrás: Banco de España (www.bde.es).

¹⁰ A katalán elnök ezt nem segélynek tekinti, hanem a katalán polgárok által az államkasszába befizetett összeg egy részét kéri vissza, feltételek nélkül. (http://ccaa.elpais.com/ccaa/2012/08/28/catalunya/1346151532_719745.html)

A katalán vállalatok és személyek befizetett adójának csak 60 százaléka áramlik vissza a tartományba. Katalónia szerette volna elérni, hogy rendelkezzen saját adóbevételei fölött, de ez a spanyol kormány ellenállásába ütközött. Katalóniában 2012 őszén jelentősen felerősödtek a tartomány önállóságát követelő kezdeményezések.

¹¹ http://ccaa.elpais.com/ccaa/2012/09/25/andalucia/1348581958_451888.html

papírok átlaghozamát,¹³ 2012 tavasztól ismét emelkedtek a hozamok és drágább az

¹² A tőkeáramlás hirtelen megtorpanását, megfordulását „sudden stop” helyzetnek nevezik.

¹³ 2012 első félévében két hároméves úgynevezett LTRO program (long-term refinancing operation) volt, aminek az a lényege, hogy az EKB-től három évre szóló kedvezményes kölcsönt kapnak a pénzügyi intézetek, amelyek ezt befektetve egyrészt haszonra tesznek szert a kamatkülönbözetből, másrészt a perifériás euróövezeti országok állampapír-piacain vevőként jelentkeznek. A két programban 2011 decembere óta 1018,5 milliárd eurónyi kedvező kamatozású köl-

adósságfinanszírozás. Csökken az állampapírok átlagos futamideje is (6 év köré, a korábbi tíz, vagy több évről), ami azt jelenti, hogy egyre hamarabb kell újrafinanszírozni.

A folyó fizetési mérlegben tetemes és növekvő hiány mutatkozott 2007-ig (1. ábra), amit elsősorban a külkereskedelmi mérleg mozgatott. A kivitel nem tudta kompenzálni a nagy belső kereslet miatt beáramló importot. A válság hatására 2008-tól az import jelentősen csökkent a gyenge belső kereslet miatt, és a folyó fizetési mérleg folyamatosan javul. A spanyol export nem zsugorodott drasztikusan a válság éveiben (lásd később), és a kivitel növelése fontos cél a külkereskedelmi mérleg javítása és az állami bevételek szempontjából. (A spanyol exporttermékek importtartalma elég magas (közel 40%),¹⁴ ezért a kivitel fellendülése az importot is megnöveli, vagyis a külkereskedelmi mérleget javító hatást nehezebb elérni). A folyó fizetési mérleget javította még az elmúlt években a szolgáltatások kereskedelmének egyenlege is.

A spanyol nettó nemzetközi befektetési pozíció (NIIP), ami a külső követelések és tartozások egyenlege, folyamatosan romlott, s az Eurostat adatai szerint 2011-re elérte a GDP - 91,6 százalékát. Az EU makrogazdasági egyensúlytalansági eljárása erre a mutatóra - 35 százalékban határozta meg a határértéket.¹⁵ Az Európai Bizottság becslése szerint -

csönnel látta el az EKB az európai bankrendszert. A bankok a kölcsönt egy százalékos kamatra kapták, egy év után már előtörleszthetnek.

¹⁴ Németország, Olaszország és Franciaország esetében mintegy harminc százalék. Banco de España (2012a).

¹⁵ A Monetáris Unió gazdasági kormányzásának egyik 2011-ben kialakított pillére a makrogazdasági egyensúlytalanságok megelőzése és korrekciója (Macroeconomic Imbalance Procedure). Ennek része a Bizottság által publikált figyelmeztető mechanizmus - jelentés (Alert Mechanism Report), ami több külső és belső versenyképességi makrogazdasági mutatót tartalmazó értékelő táblát (scoreboard) ad a tagállamokra nézve. Az első ilyen jelentés szerint Spanyolország a tíz mutató közül hatban túllépi a küszöböt. Ezek a mutatók: munkanélküliség, magán- és államadósság, exportpiacokon csökkenő súly, a folyó fizetési mérleg egyenlege a GDP százalékában, nettó nemzetközi befektetési pozíció. A mutatók legtöbbje nem abszolút érték, hanem hároméves átlagot, vagy korábbi évekhez viszonyított csökkenést fejez ki.

többféle forgatókönyvet felvázolva is – csak 2022 után lehetséges ennek a határértéknek az elérése (European Commission, 2012). A külföldi tartozások nagy része ráadásul kamatokkal vissza-fizetendő hitelekből áll, ami megnehezíti és sérülékennyé teszi az NIIP javítását. (2012 őszén mintegy 40 milliárd eurónyi spanyol kötvény futamideje jár le, amit valahogy finanszírozni kell.)

A spanyol (és olasz) adósságválság enyhítésére 2012 szeptember 6-án az Európai Központi Bank újabb, az eddigiektől eltérő feltételű államkötvény-vásárlási programot jelentett be az euróvezeti másodlagos piacokon (Outright Monetary Transaction, OMT)¹⁶. A vásárlás felső határa ezúttal korlátlan, a vétel egy- és hároméves lejáratú állampírokra irányul és az EKB lemond elsőbbségéről (szenioritásról). A program feltételei közé tartozik a szigorú költségvetési politika és a szükséges reformok véghezvitele, amit szerződésben (Memorandum of Understanding) rögzítenek azzal az országgal, amely hivatalosan kéri az EKB beavatkozását. A bejelentést pozitívan fogadta a piac, a spanyol kockázati felár csökkent és mintegy három hétig alacsony maradt, de utána ismét emelkedni kezdett. Kérdés, hogy középtávon az OMT program elegendő lesz-e ez a spanyol likviditás biztosításához és az is, mi történik, ha az adott ország később mégsem tudja a feltételeket teljesíteni.

MEGSZORÍTÓ CSOMAGOK

Az államháztartás rohamosan növekvő hiánya már 2010-től ismétlődő kiadáscsökkentő és bevételnövelő lépésekre kényszerítette a spanyol kormányt. Az akkori szocialista Zapatero-kormány 2010 júliusától 16-ról 18 százalékra növelte az általános áfakulcsot, a kedvezményeset pedig 7-ről 8 százalékra. A közalkalmazottak bérét csökkentették és befagyasztották 2011-re. A nyugdíjkorhatárt 65-ről 67 évre emelték.

¹⁶ http://www.ecb.int/pub/mb/editorials/2012/html/MB1209_editorial_box_hu_OMT_12938.pdf

Csökkentették az állami beruházásokat, eltörölték a „bébi-csekket” (születéskori 2500 euró juttatás).

Az új spanyol kormány beiktatása után 2011 decemberében már bejelentett egy megszorító csomagot, amivel 8,9 milliárd eurót szántak megtakarítani. A csomag tartalma: jövedelemadó- és vagyadó-emelés, a közalkalmazottak fizetésének további befagyasztása, a minimálbér befagyasztása havi 641,4 euróra, a szakszervezetek és pártok támogatásának csökkentése és a minisztériumok költségvetésének megkurtítása.

Időközben, 2012 májusában a spanyol kormány ismét felfelé kényszerült módosítani a 2011-es államháztartási hiány adatait: a korábban publikált 8,5 helyett 8,9 százalékra. (Arra az évre előirányzott cél hat százalék volt egyébként). Az eredeti ütemterv szerint 2013-ra kellene ezt a hiányt 3 százalékra leszorítani, de az Európai Bizottság egy év haladékot adott a spanyoloknak e tekintetben. Cserébe a Bizottság elvárja a hiteles reformprogramot.

2012. július 11-én több elemből álló újabb jelentős megszorító csomagtervet jelentett be a kormány, aminek egyik legfontosabb eleme az áfakulcsok emelése volt. Ezt a csomagot kiegészítve 2012. augusztus 3-án küldte el a spanyol kormány Brüsszelnek a 2013–14-es költségvetési tervezetet, ami összességében 102 milliárd eurós megtakarítást irányoz elő (13 milliárdot 2012-ben, 39 milliárdot 2013-ban és 50 milliárdot 2014-ben, lásd *1. táblázat*). Ez a költségvetés tartalmazza a júliusban bejelentett intézkedések hatását és néhány új elemet is. A legfőbb két új elem a közalkalmazotti állások befagyasztásának meghosszabbítása

(vagyis, hogy a nyugdíjba menők helyett nem lehet újakat felvenni) és az üzemanyagok adójának növelése. Ez a részletes kétéves költségvetés feltétele volt annak, hogy a Bizottság engedélyt adott Spanyolországnak, hogy 2013 helyett csak egy évvel később, 2014 végére csökkentse a GDP 3 százaléka alá államháztartási hiányát.

A megtakarítási csomag legfontosabb elemei a következők:

Adózás

2012. szeptember 1-től az általános áfakulcs 18 százalékról 21 százalékra nő, a kedvezményes kulcs pedig nyolcra tíz százalékra. Fennmarad az alacsony, 4 százalékos kulcs is, de kevesebb termékre, szolgáltatásra lesz alkalmazható. Több termék átkerül a kedvezményes kulcs alól az általánosba, így esetükben például 8-ról 21 százalékra emelkedik a hozzáadottérték-adó.¹⁷ A társasági adózás szabályai úgy változnak, hogy a nagyvállalatok többet adóznak majd. Speciális adókat vetnek ki a dohánytermékekre és

1. táblázat
Az intézkedésekből származó megtakarítások összege éves bontásban

	2012	2013	2014
Adójellegű intézkedések	4,975	15,069	15,425
ÁFA	2,300	10,134	9,670
Társasági adó	2,585	2,921	2,921
Speciális adók	-55	890	890
SZJA	145	1,124	1,944
Közigazgatás	5,425	3,723	5,372
Ebből: extra havi fizetés eltörlése	5,210	-	-
Létszám-befagyasztás	-	1,800	3,500
Foglalkoztatás	1,888	5,746	5,989
Társadalombiztosítás	70	-1,040	-2,551
Rászorultak	160	1,391	1,473
Specifikus állami intézkedések	600	3,700	6,000
Spec. tartományi intézkedések	-	6,867	12,867
Ebből oktatás és egészségügy	-	6,267	9,267
Helyi adminisztrációs reformok	-	3,500	5,500
Összesen	13,118	38,956	50,075

Forrás: Plan Presupuestario 2013-2014.

¹⁷ Ilyen például a temetési szolgáltatások, a kulturális belépőjegyek, virág- és dísznövény-értékesítés, digitális televízió szolgáltatás, művészeti tárgyak vétele.

az üzemanyagokra, szigorodik az adócsalás büntetése is.

Közigazgatás

A közalkalmazottak fizetése nem nőhet 2012-ben, és új alkalmazottakat nem lehet felvenni. Az állami közalkalmazottaknak minimum 37,5 órát kell dolgozniuk egy munkahéten. A tizenharmadik havi decemberi fizetést egyelőre eltörlik és szigorítják a szabadnapokat (az eddigi hat helyett csak három olyan szabad nap jár, ami nem számít bele a szabadságba).¹⁸

Foglalkoztatás, társadalombiztosítás

A munkáltatóknak nyújtott foglalkoztatási kedvezményeket csökkentik és módosítják a tartósan rászorulókat ápolók juttatásait is. Az elmaradásokat a társadalombiztosítási járulékok terén szigorúbban büntetik. 2013-ban és 2014-ben egy-egy százalékkal visszafogják azonban a társadalombiztosítási járulékokat.¹⁹

Állami és regionális adminisztráció

A minisztériumok kiadásait 2012-ben 600 millió euróval csökkentik, és a további években 20 százalékkal mérséklődik a pártoknak, politikai szervezeteknek nyújtott támogatás is. 30 százalékkal csökkentik a városi tanácsnokok számát, racionalizálják a regionális adminisztrációkat. Az autonóm tartományoknak az egészségügyi és oktatási kiadásokat is vissza kell fogniuk. Infrastrukturális és közlekedési beruházásokat felfüggesztenek.

Az államháztartást terheli a magas munkanélküliség is, mert több segélyt kell kifizetni, és kevesebb járulék folyik be a társadalombiztosítási kasszába. Ráadásul az öregedő

¹⁸ Ezeket a napokat „moscosos” néven hívják a munkavállalók, Javier Moscoso miniszter neve után, aki 1983-ban rendeletben biztosította a hivatalnokoknak a hat szabadon felhasználható napot évente.

¹⁹ A tb-járulékok csökkentése gyakorlatilag belső leértékelés (mivel valuta leértékelésre nincs mód az eurózónában), vagyis a versenyképesség javítására törekvés a munkaerő árának csökkentésén keresztül. A kieső bevételeket az Áfa egyidejű emelésével szándékoznak pótolni.

társadalomban egyre többen mennek nyugdíjba. A társadalombiztosítás terén tehát a finanszírozás egyre nehezebb, s mivel a gazdaság nem növekszik, a hiány is egyre nő.

SZERKEZETI REFORMOK A SPANYOL GAZDASÁGBAN

Az államháztartási hiány és az államadósság növekedése több területen változtatásokra, reformokra kényszerítette a spanyol kormányokat. A két, talán legfontosabb ilyen terület a munkaerőpiac és a pénzügyi szektor.

Munkaerőpiac

A nyolcvanas évek óta nyolc munkaerő-piaci reform volt Spanyolországban. 1984-ben, amikor a munkanélküliségi ráta már 20% fölé emelkedett a spanyol kormány bevezette a határozott időre szóló fix szerződéses alkalmazás lehetőségét bármilyen munkakörben. Ez a fajta foglalkoztatás sokkal kisebb elbocsátási költséggel járt, mint a határozatlan idejű alkalmazás. Ennek eredményeképpen a kilencvenes évek elejére már a foglalkoztatottak 30 százaléka ilyen fix szerződéses volt, ami Európában kiemelkedő arány. A spanyol munkaerőpiac így kettészakadt: a határozatlan idejű dolgozók mellett kialakult a fix időre felvett, könnyen elbocsátható dolgozók rétege. A duális munkaerőpiac nem használt a termelékenység növekedésének, a rövid időre felvetteket nem képezik tovább a vállalatok, nagy a munkaerő rotációja, és a vállalaton belüli illetve vállalatok közötti mobilitás alacsony. Látva a problémákat, a következő reformok 1994, 1997, 2002, 2006 során próbálták a határozott idejű foglalkoztatást csökkenteni, de hiába. A 2008-as világválság és a spanyol építőipari „buborék” kipukkadása miatt rengeteg ember került az utcára. A fix szerződéses réteget érintették elsősorban a válság miatti leépítések, hiszen, ha a béralkukkal védett dolgozók bérei nem csökkenhetnek, akkor a „nem védett” réteg elbocsátásával tud a vállalat reagálni a válságra.

A spanyol szakszervezetek és a lakosság ellenállását, alkuerejét, valamint a politikai szempontok erősségét mutatja, hogy a 2007 után megugró munkanélküliség nem volt elég ok egy alapos reform bevezetéséhez. A 2010 tavaszi görög csődöt követő bizonytalanság és a spanyol kötvények kockázati felárának jelentős emelkedése kellett ahhoz, hogy lépések történjenek ezen a téren (Bentolila *et al.*, 2011). A Zapatero kormány a szakszervezetek tiltakozása ellenére 2010 júniusában munkaerő-piaci reformcsomagot léptetett életbe. A munkaévenkénti 45 napos végkielégítést (amit még az 1980-as Munkavállalói Alapszabályzat rögzített) 33 napra csökkentették. A fix szerződéseknél ugyanakkor az évenként 8 napnyi végkielégítés fokozatosan 12-re nő. Elismerték a vállalatok válsághelyzetét mint elbocsátási okot, és megkönnyítették az elbocsátás jogi lebonyolítását. A munkáltatónak ezentúl lehetősége lesz a munkaórák számának csökkentésére is a dolgozó elküldése helyett. A kormány ugyanakkor megnehezíti a határozott idejű szerződések kötésének feltételeit, maximum három évig veheti fel ugyanaz a cég ugyanazt a dolgozót határozott idejű szerződésekkel. Engedélyezték magán munkaerő-közvetítő vállalatok működését is. A nehézségekkel küzdő vállalatok számára bizonyos feltételekkel megengedték, hogy az iparágban kollektívan kialakult bérszinttől eltérjenek maximum három évig. 2011 júniusában a kollektív alku újabb reformja kimondta, hogy a vállalati szintű megállapodásnak van elsőbbsége, hacsak az ágazati szintű megállapodás máshogy nem rendelkezik.

2012 februárjában az új Rajoy kormány is nekilátott a munkaerőpiac további átalakításának. Az elfogadott reformcsomag több területet érint.

- * Kimondja az egy évnél régebben alkalmazottak képzéshez való jogát, a képzéseket „számlán” gyűjtheti a dolgozó. Létrehozza a „képzési és tanoncszerződést”, a fiatalok felvételének ösztönzésére, a korhátárt 30 évre növelik.
- * Új határozatlan idejű szerződést hoz létre az egyéni és kisvállalkozók támogatására, akik adókedvezményt, illetve tb-járulék kedvezményt kapnak, ha fiatalokat, mun-

kanélkülieket, vagy nőket alkalmaznak (olyan ágazatokban, ahol kevés a női dolgozó).

- * Korlátozzák az egymás utáni fix idejű szerződések kötését ugyanazon dolgozónál maximum 2 évre.
- * Könnyítik a részmunkaidő és a távmunka feltételeit és a munkavállalók térbeli és időbeli mobilitását.
- * A kollektív béralkukkal szemben prioritást élvez, ha a vállalatnál alakul ki egyezség a munkáltatók és munkavállalók között.
- * Tovább könnyítik a munkaerő elbocsátásának jogi kereteit.
- * Korlátozzák a pénzügyintézetek és az állami közalkalmazottak végkielégítéseit.

Elemzők szerint a reform jó irányba halad, de több szempontból nem elégséges, és legfőbb problémája az, hogy meghagyja a duális szerződéses struktúrát, ahelyett, hogy csak egyfajta, nyílt végű szerződéstípust hozna létre.²⁰

Pénzügyi szektor

A spanyol pénzügyi szektorban a legnehezebb helyzetben a vidéken sok fiókkal jelen levő takarékszövetkezetek (cajas de ahorro) vannak, amelyek a korábbi ingatlanügyletek finanszírozásában részt vettek, piacaik most beszűkültek, költségeik megnöttek. A spanyol takarékpénztáraknak nincsenek részvényesei, nyereségük egy részét gyakran szociális programokra fordítják. Ezek a pénzügyintézetek folyósították a teljes spanyol hitelállomány nagyjából felét. A spanyol központi bank adatai szerint 2012 júliusban januárhoz képest 25,4 milliárd euróval 169,3 milliárdra nőtt a késedelmesen törlesztett hitelek állománya a bankrendszerben.²¹ Ez a teljes hitelállomány 9,42 százaléka. Legutóbb 1994 áprilisában volt ilyen

²⁰ Lásd például: Vicente Cuñat:

<http://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2012/04/23/the-reform-of-the-spanish-labour-market-is-politically-costly-and-will-only-bring-minor-economic-changes/> és Bentolila-Felgueroso-Jansen:

<http://www.fedeablogs.net/economia/?p=21472>

²¹ <http://www.bde.es/webbde/es/estadis/infoest/a0403.pdf>

magas a spanyol bankok rossz hiteleinek állománya a teljes hitelállományon belül. A problémás hitelek állománya tízszer akkora, mint 2007-ben, a válság előtt volt.

A pénzügyi rendszer reformja már a válság kitörése után elindult, és több lépésben zajlik.

1. 2009. június: Törvényben létrehozták a Bankmentő Alapot (FROB, Fondo de Reestructuración Ordenada Bancaria), ami 9 milliárd euró tőkével indult (ezt később felemelték 15 milliárdra). A Bankmentő Alap feladata a működésképtelen intézmények átvétele és a takarékpénztárak fúzióinak segítése.
2. 2011. február: Rendeletben felemelték a takarékpénztárak, bankok tőkemegfelelési –követelményeit, általában a kockázattal súlyozott eszközök nyolc százalékára. A bankközi finanszírozási piacoktól jobban függő és korlátozott piaci hozzáféréssel jellemezhető bankok esetében a tőkemegfelelési mutató minimális szintjét tíz százalékban határozták meg.
3. 2012. február: Az új kormány a pénzügyi rendszer újabb reformját hirdette meg. Az új rendelkezés tartalékképzésre kötelezte a bankokat összesen mintegy 50 milliárd euró értékben, fedezetként az esetleges veszteségekre. A tartalékképzési határidő az év vége, de további egy évvel meghosszabbítható, az összeolvadó bankok esetében (ez további fuzionálásokat ösztönöz). Az a bank, amely önerőből nem tud tartalékot képezni, kölcsönt kérhet a FROB-tól, aminek tőkéjét 15 milliárd euróra növelték.
4. 2012. május: További 28 milliárdnyi tartalékot kér a kormány a bankoktól és államosítják a Bankiát.
5. 2012. augusztus 31-én fogadta el a kormány az ötödik pénzügyi reformot. Ennek egyik legfőbb eleme a FROB által kezelt külső eszközekező társaság (úgynevezett „rossz bank”) létrehozása, ami átveszi a bankok értékvesztett eszközeit. A rendelet szabályozza a bankok felszámolásának, illetve interveniálásának módjait is, a brüsszeli követelményeknek megfelelően.

2012. májusban a negyedik legnagyobb bankcsoport a Bankia, ami hét regionális

takarékbank összeolvadásával jött létre 2010-ben bejelentette, hogy 19 milliárd eurós segítséget kér az államtól, a korábbi 4,46 milliárdon kívül. Kiderült az is, hogy a bank a korábban bejelentett nyereség helyett 3 milliárdos veszteséget könyvelhetett el 2011-re. (2012 első félévében még ennél is több, 4,448 milliárd volt a csoport vesztesége.)²² A Bankia-botrány következtében világgossá vált, hogy a spanyol állam önerőből már nem tudja tovább megoldani a bankrendszer feltökésítését. Ezért 2012. június 9-én bejelentették az Eurócsoporthoz szánt maximum 100 milliárd eurós hitelkeretről. A pénzt az állami Bankmentő Alap (FROB) kaphatja és osztja tovább, de a spanyol állam felelős a piaci feltételeknél kedvezőbb kamatozású hitel későbbi visszatörlesztéséért. Az államkötvények (német papírokhoz viszonyított) kockázati felára 2012. június végére/július elejére jóval az 500 bázispontos szint fölé került, ami jelentősen megnövelte a spanyol állam finanszírozási költségeit.

A spanyol nemzeti bank megbízta Roland Berger és Oliver Wyman nemzetközi szakértői cégeket a spanyol bankrendszer átvilágításával. A cégek stressztesztnek vetettek alá 14 pénzügyintézetet – amelyek a spanyol pénzügyi szektor 85 százalékát képviselik –, hogy kiderítsék veszteségtűrő képességüket. Berger és Wyman jelentései szerint 51 és 62 milliárd euró közötti összegre lenne szükség a spanyol bankok biztonságos működéséhez.²³ Ennek alapján 2012. június 25-én a spanyol hatóságok hivatalosan igényelték a pénzügyi támogatást a spanyol bankszektor

²² <http://www.bankia.com/page/id-2-1304-0-99634-432442-99633-0.go>

²³ Oliver Wyman: Bank of Spain Stress Testing Exercise. June 21, 2012

http://www.bde.es/f/webbde/GAP/Secciones/SalaPrensa/InformacionInteres/ReestructuracionSectorFinanciero/Ficheros/en/informe_oliverwymane.pdf és Roland Berger: Stress Testing Spanish Banks – Final Report June 21:

http://www.bde.es/f/webbde/GAP/Secciones/SalaPrensa/InformacionInteres/ReestructuracionSectorFinanciero/Ficheros/en/informe_oliverwymane.pdf

folyamatban lévő átszervezéséhez és feltőkésítéséhez.²⁴

Július 20-án Spanyolország és az Európai Bizottság aláírta az úgynevezett „Memorandum of Understanding” dokumentumot, ami a hitelkeret feltételeit írja le, határidőkre lebontva.²⁵ (Az ebben foglaltak alapján jött létre a 2012 augusztusában elfogadott ötödik pénzügyi reform.) A Memorandum négy csoportba osztja a spanyol bankokat: a 0. csoportba tartoznak azok, amelyekkel nincs gond, az 1. csoportba azok, amelyeket már államosítottak.²⁶ A 2. csoportba azok a bankok tartoznak, ahol tőkeinjekcióra van szükség, de magánúton, a piacról ezt nem tudják beszerezni és a 3. csoportba azok, amelyeknek szintén tőkére van szükségük, de állami segítség nélkül ezt a piacon meg tudják szerezni.²⁷ A bankoknak hihető és megvalósítható újratőkésítési tervet kell készíteniük. A Memorandum írta elő a külső eszközező vállalat létrehozását is 2012 novemberéig, valamint a spanyol jegybank függetlenségének megerősítését. Ezen kívül az adófizetők minél kisebb vesztesége mellett, de előírja a tehermegosztást is.²⁸

²⁴ <http://www.mineco.gob.es/portal/site/mineco/menuitem.ac30f9268750bd56a0b0240e026041a0/?vgnnextoid=751eacc6eb228310VgnVCM1000001d04140aRCRD&vgnnextchannel=864e154527515310VgnVCM1000001d04140aRCRD>

²⁵ <http://www.mineco.gob.es/portal/site/mineco/menuitem.ac30f9268750bd56a0b0240e026041a0/?vgnnextoid=84213847464a8310VgnVCM1000001d04140aRCRD&vgnnextchannel=864e154527515310VgnVCM1000001d04140aRCRD>

²⁶ BFA/Bankia, Caixa Catalunya, NCG Banco, Banco de Valencia

²⁷ Azon bankoknak, akik az eszközeik két százalékánál nagyobb tőkét kívánnak bevonni úgynevezett feltételhez kötött átváltható kötvényeket (contingent convertible bond, COCOs) kell kibocsátaniuk. Ezek olyan kötvények, amelyek egy előre meghatározott feltétel bekövetkezése esetén (például ha a bank tőkeemfelelési mutatója az előírt szint alá esik), egy előre meghatározott számú részvénné változnak (ezzel helyreállítva a bank tőkeellátottságát). Ezeket a FROB jegyzi majd le és 2013. június 30-ig beválthatók. Ha nem sikerül a tőkebevonás, akkor a COCO kötvények mind, vagy részben részvénné válnak.

²⁸ „a fogyasztóvédelmi és értékpapír-jogszabályokat módosítani kell, ezáltal korlátozva annak lehetőségét, hogy a bankok hitelviszonyt megtestesítő alárendelt értékpapírokat (vagy a betétbiztosítási alap által nem fedezett értékpapírokat) adjanak el lakossági ügyfeleknek, továbbá meg kell erősíteni a jogszabályok

Mindezen lépések ellenére a befektetők bizalma 2012 nyarán nem tért vissza. Az intézkedések csak pár napig-óráig hatnak nyugtató módon. A spanyol tőzsdeindex mélybe zuhanása miatt július 23-án a spanyol tőzsdefelügyelet, a CNMV azonnali hatállyal három hónapra betiltotta a short (eladási, áresésre játszó) pozíciókat gyakorlatilag az összes tőzsdei termékre.²⁹ Ilyen tiltás 2011-ben is előfordult, és nagy tőzsdei ingadozások esetén más országok is alkalmazták ezt az intézkedést, bár általában csak rövid ideig. (Az eladott értékpapírt egyébként a short-spekulánsoknak előbb vagy utóbb vissza kell vásárolniuk, sokszor jóval magasabb áron.)

A befektetők bizalmának elvesztését tükrözik a tőke kiviteli adatok is. 2012 első felében nettó 219,8 milliárd eurónyi tőke (az éves GDP mintegy 22 százalékát kitevő összeg) távozott az országból elsősorban a portfólió befektetések, betétek, hitelek terén,³⁰ Mint ahogy Carrascal (2012) kimutatta, tavasszal nem a spanyol személyek és vállalatok vitték ki tőkéjüket, hanem a külföldiek csökkentették betétállományaikat, hitelezéseiket. Később azonban már a spanyolok is külföldi bankok felé fordultak betéteikkel. (Egyes számítások szerint a kiáramló tőke a GDP 51 százalékát tette ki 2012 nyarán.)³¹

Az augusztus utolsó napján elfogadott pénzügyi reform minden eddiginél szigorúbb állami ellenőrzés alá vonja a spanyol bankrendszert. A probléma súlyosságától függően három módon avatkozhat be a spanyol jegybank, illetve a FROB.

betartásának hatósági ellenőrzését. Intézkedni kell annak érdekében, hogy a bankok szerkezetátalakítása *minél kisebb költséggel járjon az adófizetők számára.* Miután a veszteségeket megfelelően hozzárendelték az azok viselésére kötelezett értékpapírtulajdonosokhoz, a spanyol hatóságok tehermegosztó intézkedéseket fognak megkövetelni az állami támogatásban részesülő bankok esetében a hibridtőketulajdonosoktól és a hitelviszonyt megtestesítő alárendelt értékpapírok tulajdonosaitól.” Memorandum of Understanding, 2012 (saját kiemelés).

²⁹ <http://www.cnmv.es/portal/verDoc.axd?t={24fb4756-3121-4b36-8fe0-8ed45b769126}>

³⁰ http://www.bde.es/bde/es/secciones/prensa/Agenda/Balanza_de_pago_47ac814e607d831.html

³¹ <http://www.fedeablogs.net/economia/?p=24400>

1. Kisebbségi nehézségek esetén, ha némi tőkére van a banknak szüksége, de ezt két éven belül meg tudja szerezni, a jegybank összehívja a részvényeseket és szanalási tervet dolgoz ki. A bank addig kaphat állami kölcsönt, amíg azt magántőkéből nem helyettesíti.

2. Ha a banknak nagyobb tőkére van szüksége, amit 2–5 év alatt tudna megszerezni, akkor a vezetést lecserélik, állami pénzt fektetnek be és a „rossz” eszközöket átadják a külső eszközkezelő vállalatnak.

3. Működésképtelenség esetében rendezett formában megszüntetik a bankot, a FROB átveszi az irányítást, a „rossz” eszközöket pedig az eszközkezelő vállalat, a jó eszközöket értékesítik.

A rendelet előírja, hogy a klienseket érthetően és transzparensszerűen tájékoztatni kell a banki befektetési lehetőségekről, valamint azt is, hogy az állami hitelt igénylő bankok vezetőinek fizetése nem mehet 500 ezer euró fölé. A FROB hitelfelvételi keretét kiszélesítik 120 milliárd euróra (ez az állami adósságba beleszámít), és vezetői tanácsában a kormány öt és a jegybank négy képviselője ül majd. A rendelet kimondja, hogy az eddigi 8 és 10 százalékos tőke megfelelési mutató helyett 2013. január elsejétől egységesen 9 százalék lesz a követelmény.

A külső eszközkezelő („rossz bank”) létrehozását is előírja a rendelet. Itt a nagy kérdés az, hogy milyen árat határoz majd meg a jegybank és a FROB a kétéves kintlévőségek átvételére, mert a túl magas ár a bankoknak jó lenne, de a potenciális vásárlókat elriasztaná, a túl alacsony ár pedig nem csökkentené a problémás bankok tőkehiányát.³²

³² Az még nem tisztázott, hogy a problémás bank készpénzt, államkötvényt vagy tulajdonosi részesedést

A reformrendelet megalkotásával elvileg szabad az út a bankmentő csomag első 30 milliárdos részletéhez. (A Bankia esetében a bank veszteségei miatt ezt nem várhatta meg a kormány, augusztus végén bejelentette az újabb 4,5 milliárdos tőkeinjekciót). A Bankia is a már állami irányítás alá vont bankok (az a bizonyos 1. csoport) közé tartozik, amelyek problémás eszközei 2012 első félévének végén 75 milliárd eurót tettek ki.³³

2012. szeptember 28-án hozták nyilvánosságra a második, alaposabb vizsgálat után készült Oliver Wyman jelentést a spanyol bankok tőkeszükségletéről. Eszerint 59,3 milliárd euróra lenne szükség, ami 53,7-re csökken a folyamatban levő fúziókat is figyelembe véve. Az egyenkénti stressztesztben alkalmazott kedvezőtlen forgatókönyv (aminek feltételeit a spanyol jegybank írta elő) összesen 6,5 százalékos GDP-csökkenést feltételez 2012–2014 között. A vizsgált 14 bank felének lehet szüksége tőkejuttatásra a tanulmány szerint.³⁴

A szerkezeti reformok fontos célja az államháztartási hiány és eladósodottság csökkentésén kívül, hogy megerősítsék Spanyolország nemzetközi versenyképességét.

2. táblázat

Az egységnyi munkaerő költségek alakulása

Reál ULC növ.	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Spanyolország	0,8	3,2	1,2	-2,4	-2,4	-2,7
EU 27	-0,9	1,1	3,1	-1,6	-0,5	0,8
Németország	-2,3	1,5	4,4	-2	0,6	1,4
Reál ULC, 2000=100						
Spanyolország	94,3	96,6	97,9	95	91,9	89,4
EU 27	94,7	96	99	97,6	97	97
Németország	91	92,3	96,2	94,6	95,1	96,5

Forrás: Eurostat

kap a transzferált eszközeiért cserébe és hogyan részesedik majd az eladás utáni profitból.

³³ http://economia.elpais.com/economia/2012/09/03/actualidad/1346704578_043877.html

³⁴ http://www.bde.es/f/webbde/SSICOM/20120928/informe_ow280912e.pdf

VERSENYKÉPESSÉG, EXPORT

Többféle versenyképesség-definíció létezik a szakirodalomban. Ezek egy része a relatív árakra és költségekre alapozódik, más része szubjektívebb felméréseken vagy vállalati mutatókon. Egyik megközelítés sem mondható hibátlannak, teljes értékűnek. (Becslések szerint a kivitel változását például a reál-effektív árfolyam alakulása általában csak mintegy 10 százalékbán magyarázza (Banco de España, 2012b).

Spanyolország versenyképessége az euróövezeti tagság alatt részben romlott, más szempontból javult. Az árak és munkaerőköltségek, a termelékenység terén az ország komparatív pozíciói romlottak, az export terén viszont jól teljesített az ország. (A spanyol kivitel részesedése a világpiacon 2011-ig nem csökkent, maradt a két százalék körüli szinten, miközben például a francia és angol részesedés jelentősen csökkent). Ezt „spanyol paradoxon”-nak nevezi néhány elemzés. A szakképzetlen munkaerőn alapuló építőipar-húzza növekedéshez nem társult a termelékenység növekedése. A spanyol vállalati méretstruktúra is okozza a relatív alacsony termelékenységet, mivel a spanyol vállalatok több, mint 90 százaléka mikrovállalat (kilenc fő és kétmillió euró forgalom alatt). Ugyanakkor a nagy spanyol cégek nemzetközileg sikeresek, ezek a komoly exportőr cégek, amelyekre a spanyol kivitel alapozódik. Antrás (2011) megállapítja, hogy a spanyol exportőr vállalatok ezen része nemcsak a nem-exportálókhöz képest, de a kisebb exportőr vállalathoz képest is termelékenyebb. Sőt, más euróövezeti tagországok vállalatainál is termelékenyebb. Barba Navaretti et al. (2011) tanulmánya szerint is a vállalati méreteloszlás különbségei magyarázzák az exportteljesítmények országok közötti különbségeit is. Becslésük szerint, ha a spanyol ipari és vállalati szerkezet olyan lenne, mint Németországé, akkor a spanyol export 25 százalékkal nőne.

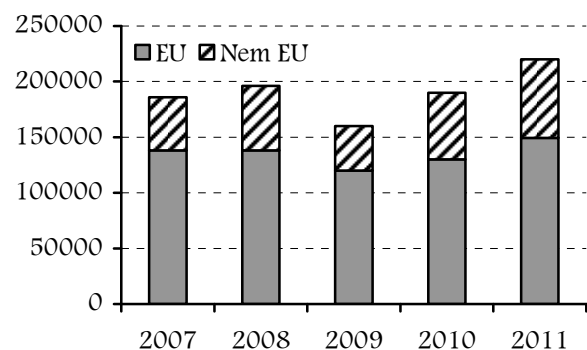
2012 első felében az általános európai (vagyis fő felvevőpiaci) recesszió miatt a spanyol export sikere megtörni látszik, növekedés helyett csökkenés mutatkozott. A kivitel világpiaci részesedése 1,6 százalékra esett vissza.³⁵

Az egységnyi munkaerőköltség (ULC) tekintetében 2000 és 2008 között jelentős növekedés volt megfigyelhető, 2010-től pedig a termelékenység javult és az egységnyi munkaerőköltség csökkent.

Itt is meg kell jegyezni, hogy a nagy spanyol vállalatok esetében az egységnyi munkaerő költségek kedvezőbben alakultak és az aggregált ULC mutató jelentős eltéréseket takar.

6. ábra

Spanyol kivitel az EU-n belülre és kívülre

Forrás: Eurostat Comext adatbázis.

A spanyol export jó teljesítménye a már említett sikeres nagyvállalati réteg mellett még két tényezőnek köszönhető. Egyrészt megfigyelhető egy bizonyos fokú földrajzi diverzifikálódás. Bár aránya még mindig meghatározó, az EU részesedése csökken a spanyol kivitelben, különösen 2007 óta. Akkor még 71 százalék volt az Unió aránya az exportban, 2011-ben már 66 százalék. Ezzel együtt nő más térségek súlya (Kína, India, Oroszország, Észak-Afrika). Az új piacok „felfedezését” részben éppen a válság kényszerítette ki, a hagyományos külföldi piacok és a belső kereslet beszűkülése.

³⁵ http://www.cincodias.com/articulo/economia/cuota-exportadora-espanola-cae-recesion-zona-euro/20120904cdscdieco_1/

2007 és 2011 között elsősorban tehát a nem EU országok felé tudott nőni a spanyol kivitel, de volt bizonyos növekedés az uniós új tagállamok irányába is (például Bulgária, Románia, Lengyelország).

Másrészt a spanyol termékek specializációja (minősége) javult, amit az egységnyi érték (unit value) mutatói is tükröznek (Banco de España, 2012a). A high-tech termékek aránya spanyol kivitelben ugyanak-

kor relatíve alacsony maradt és a termék és piaci specializáció megtartása, fokozása versenyképességi kihívást jelent a jövőben a spanyol vállalatok számára. Az EU-ba és az Unión kívülre irányuló kivitel szerkezete némileg eltér egymástól. Az Unió felé a legfontosabb export termékcsoport a közúti járműveké (3. táblázat), míg az Unión kívülre ez kevésbé (és csökkenően) jelentős. Ennek oka, hogy a spanyol autógyártó cégek az

3. táblázat
A 15 legfontosabb árucsoport a spanyol kivitelben
(SITC szerint, százalék)

EU-ba	2007	2008	2009	2010	2011
Közúti járművek	25,45	23,06	22,35	20,64	20,18
Zöldség, gyümölcs	6,98	7,15	8,45	7,67	6,82
Kőolaj és kőolajtermék	2,10	3,38	2,29	3,12	4,93
Villamos gép, készülék és alkatrészek	4,01	3,72	3,72	4,55	4,39
Vas és acéltermékek	4,85	5,04	3,10	3,87	3,85
Fémalapanyag és feldolgozás	2,94	3,39	3,31	3,57	3,75
Egyéb szállítóeszközök	1,37	1,67	2,68	3,13	3,29
Gyógyszerek és gyógyszerészeti termékek	3,61	3,60	4,19	4,00	3,24
Ruházati cikk és öltözék-kiegészítő	2,35	2,65	3,36	3,10	2,99
Energiafejlesztő gép és berendezés	2,65	2,17	2,75	2,49	2,92
Általános rendeltetésű ipari gép	3,15	3,07	2,84	2,60	2,42
Egyéb, máshova nem sorolható feldolgozott termékek	2,36	2,71	2,96	2,65	2,40
Ruházati cikk és öltözék-kiegészítő	2,62	2,38	1,90	2,35	2,31
Műanyag alapanyagok	2,14	2,01	1,79	2,15	2,24
Gumigyártmány	1,76	1,70	1,69	1,67	2,12
<i>15 csoport összesen</i>	<i>68,35</i>	<i>67,71</i>	<i>67,37</i>	<i>67,56</i>	<i>67,84</i>
<i>EU-n kívülre</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>
Kőolaj és kőolajtermék	12,32	14,25	11,83	12,58	13,93
Közúti járművek	10,23	9,79	7,57	8,67	8,54
Egyéb szállítóeszközök	5,76	3,44	5,36	4,67	5,76
Gyógyszerek és gyógyszerészeti termékek	4,57	5,05	6,37	6,07	5,52
Általános rendeltetésű ipari gép	4,85	5,05	5,33	4,90	4,59
Vas és acéltermékek	3,71	5,13	4,58	4,49	4,34
Villamos gép, készülék és alkatrészek	3,84	3,93	3,90	3,44	3,29
Energiafejlesztő gép és berendezés	3,63	4,28	3,18	2,94	3,08
Ruházati cikk és öltözék-kiegészítő	2,05	2,16	2,63	2,17	3,01
Ruházati cikk és öltözék-kiegészítő	3,35	3,13	3,14	3,03	2,77
Egyéb fémtermékek	2,86	2,83	2,86	3,01	2,54
Speciális ipari gépek	3,00	2,71	2,69	2,64	2,46
Egyéb, máshova nem sorolható feldolgozott termékek	2,63	2,42	2,53	2,32	2,30
Műanyag alapanyagok	2,06	2,06	2,04	2,48	2,18
Zöldség, gyümölcs	2,24	2,01	2,37	2,30	2,14
<i>15 csoport összesen</i>	<i>67,09</i>	<i>68,23</i>	<i>66,36</i>	<i>65,72</i>	<i>66,46</i>

Forrás: Eurostat.

EU-n belüli multinacionális vállalati hálózatokba illeszkednek, s részt vesznek a vállalatokon belüli kereskedelemben is.

2012 második felében megfigyelhető a spanyol kivitel lassulása, elsősorban külpiaconkonjunkturális okokból. A kivitel ösztönzése tehát különösen fontossá vált. A belső kereslet hiánya miatt az export a növekedés fő bázisa lehet. (Egyes számítások szerint, ha csak az export vezérelné a növekedést, a spanyol kivitelnek 11 százalékkal kellene nőni ahhoz, hogy a GDP két százalékkal nőjön. Ez hasonló ahhoz a növekedési ütemhez, amit a spanyol export 2010-11-ben mutatott.)³⁶ Az EU ajánlásai szerint Spanyolországnak a közép- és kisvállalatok előtt még fennálló adminisztratív akadályokat el kellene távolítani. A jelenlegi hitelszűke sem kedvez az exportőröknek. A fiatal munkaerő hatékonyabb képzése és a munkaerőpiac rendbetétele az export szempontjából is előnyös lenne.

ZÁRSZÓ

A spanyol gazdaság helyzete 2012 őszére a nemzetközi érdeklődés középpontjába került. Méreteinél fogva a spanyol állam esetleges csődje komoly következményekkel járna az eurózóna más országaira nézve is. A spanyol bankrendszer egy része a válság első éveit viszonylag épen vészelte át, részben jelentős tartalékainak köszönhetően. A helyi takarékszövetkezetek helyzete azonban az átszervezések, fúziók ellenére sem tudott javulni és az idő múlásával egyre nőtt náluk a behajthatatlan követelések, kétes kintlévőségek aránya. Mindezt az okozta, hogy az építőipar nem állt talpra, a gazdaság nem növekedett és a háztartások továbbra sem tudják törleszteni hiteleiket.

A bankok adósságleépítése miatt hitelezési tevékenységük óvatos, ez viszont visszaveti a vállalkozások beruházásait, és az exporttevékenységre is negatívan hat. A spanyol bankok feltőkésítése a hitelezői tevékenység

beindítása miatt is fontos. A feltőkésítést viszont önerőből a spanyol állam nem tudja fedezni, ezért merült fel a külső, európai segítség. Az EU ezt a 100 milliárd eurós ESM hitelkeret és az EKB korlátlan kötvényvásárlási programjának formájában végül biztosította is, de szigorúan feltételekhez és ellenőrzéshez kötötte. Ha a spanyol kormány hivatalosan igényli és megnevezi az összeget, akkor a feltételeket szerződésben rögzítik és ezeket vállalni kell, ami nem könnyű feladat.

A spanyol pénzügyi rendszer átalakítása mellett folyik a munkaerőpiac reformja is, ami elsősorban a kollektív béralkuk és a határozott időre kötött szerződések kedvezőtlen hatásait igyekszik csökkenteni és az elbocsátásokat megkönnyíteni a vállalatok számára. Ez és az egyéb megszorító költségvetési programok Spanyolországban is a társadalom ellenállásával találkoznak. Az emberek hangulatát a magas munkanélküliségi ráta is rontja, minden második fiatalnak nincs munkája. További probléma még a tartományok eladósodottsága és a fellángoló önállósodási törekvések.

A spanyol gazdaság alapvető problémája, hogy nem indult be a növekedés, és rövid távon ez nem is valószínűsíthető. A külső piacok stagnálása ezt a helyzetet tovább rontja, mert a spanyol kivitel pozíciói is romlanak. Külső segítség nélkül nem valószínű, hogy ki lehet törni a negatív spirálból. A segítség megfelelő feltételeinek kidolgozása pedig az EU számára is komoly feladat.

* * * * *

REFERENCIÁK

- Antrás, Pol (2011): El Comportamiento de las Exportaciones Españolas. *Apuntes Fedea* No. 2, noviembre.
- Banco de España (2012a): The import content of the industrial sectors in Spain. *Economic Bulletin* April, p. 81–92. <http://www.bde.es/f/webbde/SES/Se>

³⁶ LaCaixa (2012).

[cciones/Publicaciones/InformesBoletinesRevistas/BoletinEconomico/12/Abr/Files/art3e.pdf](http://www.bancomundial.org/publicaciones/informes-boletines-revistas/boletin-economico/12/abr/files/art3e.pdf)

- Banco de España (2012b): Competitiveness indicators: The importance of an efficient allocation of resources. *Economic Bulletin* January, pp. 103–110.
- BBVA (2012): Situación España. Tercer trimestre 2012.
- Bentolila, Samuel – Dolado Juan – Jimeno, Juan (2011): Reforming an Insider-Outsider Labor Market: The Spanish Experience. *IZA Discussion Paper* No. 6186, December.
- Éltető Andrea (2011b): The Economic Crisis and its Management in Spain. *Eastern Journal of European Studies*, Vol. 2, Issue 1, pp. 41–55, June.
- European Commission (2012): Macroeconomic imbalances – Spain. *European Economy Occasional Papers* No. 103, p. 45.
- Carbó Valverde, Santiago – Maqui López, Eduardo – Rodríguez Fernández, Francisco (2012a): Spain's private sector indebtedness: Where do we stand and what are the remaining challenges? pp. 25–44 in: *Spanish Economic and Financial Outlook*, Funcas, Vol. 1, No.1., May 2012.
- Carbó Valverde, Santiago – Rodríguez Fernández, Francisco (2012b): Resolution of the Spanish banking crisis: Implications of recent developments? pp. 5–14 in: *Spanish Economic and Financial Outlook*, Funcas, Vol. 1, No. 2., July 2012.
- Carrascal, I. Martínez (2012): Inversiones financieras en España: impacto de la inestabilidad en los mercados. *LaCaixa Documento de Trabajo* No. 5, Julio.
- Conde Ruíz, José I.- Rubio Ramirez, Juan – Marín, Carmen (2012): Observatorio Fiscal y Financiero de las Comunidades Autónomas, *Fedea Tercer Informe - Agosto 2012*.
- LaCaixa (2012): The Spanish Economy. *Monthly Report* No. 359, July-August 2012.
- Memorandum of Understanding on Financial – Sector Policy Conditionality. July 2012.
- Plan Presupuestario 2013-2014, versión 3 de agosto de 2012. p. 48. <http://www.lamoncloa.gob.es/NR/rdonlyres/EFF72C06-60CF-4C23-BD67-7BC820DA88E7/210757/Planpresupuestario201320147.pdf>